נושאים באגרות הראי"ה

ספרות ואמנות

59 אגרות · כרכים א', ב', ג', ד'

הנושא בקצרה, הנושאים המרכזיים שבו ומה מלמדות האגרות,

ורשימת כל האגרות שבנושא עם תקציר קצר (גרסה מקוצרת, בלי נוסח האגרות)

igrot.shlomo-aviner.net

הנושא בקצרה

הרב קוק מתייחס לספרות, לעיתונות, לאמנות ולשפה כאל כוחות חיים של האומה, שאסור לעזוב אותם בידי אחרים. מצד אחד הרב קוק קורא לבני התורה לקחת לידיהם את העט (כרך א', אגרת כז), משתתף בעיתונים הדתיים 'החבצלת', 'העברי', 'המוריה' ו'הניר', ומברך את ביאליק ואת 'בצלאל'. מצד שני הרב קוק מוחה כשהספרות פוגעת באמונה או בכבוד תלמידי חכמים, וכשהמשחק והתיאטרון באים במקום ובזמן לא ראויים.

גם בשאלת השפה העברית הרב קוק מחזיק בשני הצדדים יחד: "תחיית השפה, כמו תחיית הארץ, לא תרד אצלנו מכבודה" (כרך ב', אגרת תרעב), אבל אסור להסיח את הדעת מן הארס שבלאומיות היבשה, כשהיא מתנתקת מן הקודש (כרך ב', אגרת תרנג).

העט בידי בני התורה

הרב קוק עצמו כתב בעיתונים וייסד כתבי עת. באגרות לעורכים הרב קוק מעודד, מבקר, ושומר שהעיתון הדתי יהיה גם עמוק וגם נקי בלשונו.

כרך א', אגרת כז: מכתב גלוי לבני התורה הצעירים בארץ ישראל: לצאת מן הקיפאון ולכתוב, לחדש ולהשפיע בספרות תורנית קבועה. העט לוקח את כוחו מאוצר המחשבה, שבא מגירסא ועיון יחד.

"אנחנו חייבים לעבוד עם החיים ובעד החיים, כדי לקדש את החיים, לרוממו ולעדנו"

כרך א', אגרת קפה: להרב יונתן בנימין הלוי הורוביץ, על כתב העת 'הניר': יש להילחם ברשעה מראש פסגת המדע, ולצרף לכך חלקים עממיים, אבל לא להקים עיתון שעיקרו פולמוס.

"כי עלינו ללחם עם הרשעה דוקא מראש פסגת המדע היותר גבוה, וחלק זה אסור לנו לעזוב"

כרך א', אגרת קכח: לעורך 'החבצלת': ברכה על שהעיתון יוצא שלוש פעמים בשבוע. הרב קוק מקווה שההתקדמות לא תהיה רק בכמות.

"חפץ אנכי לקות, שההתקדמות הזאת לא תהיה מצומצמת רק בחלקה הכמותי"

כרך ב', אגרת שמג: להרב מאיר ברלין, על הגיליון הראשון של 'העברי': חסר בו עומק. הרב קוק מודה שקשה לו לכתוב בסגנון המודרני.

"מרגיש אני תמיד, כי באותה המדה שאני חפץ לצאת ידי החובה הסגנונית, המודרנית, הנני פוגם בעמקה של המחשבה"

כרך ב', אגרת שמד: לעורך 'המוריה': הרב קוק נוזף בעורך על שביזה את עורך 'המודיע'. גם בעיתון אסור לבזות תלמידי חכמים, ועל הטעויות של אחרים יש להעיר בנחת.

"חטאת בזה חטא גדול לדגל האורתודוקסיה, שאתה מניפו על עתונך"

משוררים וסופרים

כרך א', אגרת קצא: לחיים נחמן ביאליק, בבואו הראשון לארץ ישראל בשנת תרס"ט (1909): הרב קוק קורא לו לשיר את שירת הארץ והתחייה.

"עז ועדנה, לשיר לנו שירת הארץ, שירת התחיה"

כרך א', אגרת רטז: לר' בנימין מנשה לוין, שהציג את הספרות האירופית כדוגמה לבהירות: יש עניינים גדולים שאפשר לבטא בבירור רק אם מקטינים אותם.

"מכל-מקום בכללות אומר, שאינני מקנא בבעלי הגילוי, שהם מבטאים את הכל בבירור"

כרך ב', אגרת תמה: לסופר ש"י איש הורוביץ: בזמן שהשמד מתפשט בין הצעירים, כתיבה שמטילה ספק ביהדות פוגעת באומה. לכן הרב קוק אינו יכול להשתתף בכתב העת שלו, אף שהרב קוק מאמין שהדור עומד על פתחי תשובה.

"אמנם בטוח אני, שדורנו זה דוקא על פתחי תשובה הוא עומד, ותשובתו תשובה גדולה תהיה"

כרך ד', אגרת אק: לאסיפת הסופרים ביפו, בראשות נחום סוקולוב: ברכה שהספרות החדשה תתאחד עם מקור הקודש של הספרות הישנה.

"שתתאחד עם מקור הקודש של ספרותנו הישנה, נחלת ישראל מעולם"

אמנות ומשחק

כרך א', אגרת קנח: לראשי אגודת 'בצלאל': בתוך הפוגרומים ברוסיה, 'בצלאל' ותחיית האמנות העברית הם קרן אור. הרב קוק משווה את ירושלים לבת חולה, שהאמנות יכולה לשמח את לבה.

"קו אור אחד האיר לנו מתוך הערפל העב של עולמנו החשוך כעת"

כרך א', אגרת צד: לוועד פתח תקווה: הרב קוק מצטרף לרבני ירושלים ומבקש לבטל הצגת תיאטרון במושבה, בדרך הגסה שבה היא נעשית, ובפרט בעת צרה לישראל.

"איך אפשר לשבת בסוד משחקים ולעלוז בשעה שדמי ישראל נשפכים בחוצות ובשוקים"

השפה העברית

הרב קוק מתכתב עם אליעזר בן יהודה (ראו בפרשת שאלות הלשון של אליעזר בן יהודה) על מקורות של מילים, ונוקט עמדה במלחמת השפות של שנת תרע"ד (1913–1914).

כרך ב', אגרת תרעב: לפדרציית 'המזרחי' בהמבורג, על 'מלחמת השפות': יש לקבל את הטוב שבכל תנועה, ובמיוחד בתנועה הלאומית.

"ותחיית השפה, כמו תחיית הארץ, לא תרד אצלנו מכבודה, אע"פ שרבו, לצערנו, המשתמשים בשתיהן שלא-כהוגן"

כרך ב', אגרת תרנג: לוועד 'תחכמוני': יש לעמוד לימין הלוחמים לעברית, אבל להיזהר מן הארס של הלאומיות היבשה.

"וע"ד השפה, מובן הדבר שנכון לעמוד לימין הלוחמים עבורה בגבורה"

כרך א', אגרת שכד: לאליעזר בן יהודה, שאל על מקור המילה 'הכשר' במובן תעודת כשרות: הרב קוק מפנה למקורות בספרי ההלכה ובשו"ת.

"אתכבד להשיבו על שאלתו כפי יכלתי פה, שהנני מחוסר ספרים"

כרך ד', אגרת אפח: לאליעזר בן יהודה, על ספרו 'עד אימתי דברו עבריתי': הרב קוק דן במעמד העברית והארמית בימי הבית השני ובתלמוד.

מה מלמדות האגרות

לא לעזוב את העט. "אנחנו חייבים לעבוד עם החיים ובעד החיים, כדי לקדש את החיים" (כרך א', אגרת כז).

לברך את היוצרים. הרב קוק מברך את ביאליק "לשיר לנו שירת הארץ, שירת התחיה" (כרך א', אגרת קצא), ורואה ב'בצלאל' "קו אור" (כרך א', אגרת קנח).

עומק ולא רק סגנון. הרב קוק מעדיף את עומק המחשבה על פני הסגנון המודרני (כרך ב', אגרת שמג).

שפה עם נשמה. תחיית השפה חשובה כתחיית הארץ (כרך ב', אגרת תרעב), ובלבד שלא תתנתק מן הקודש (כרך ב', אגרת תרנג).

הרב שלמה אבינר על הנושא

בהקדמתו לשיר השירים כתב הרב קוק שהספרות, הציור והפיסול נועדו להוציא אל הפועל את המושגים הרוחניים הטבועים בעומק הנפש. אבל לא כל מה שבנפש ראוי להיפתח: יש אוצרות שגילויים מבשם את העולם, ויש דברים שמקומם הראוי הוא בהסתר. הרב אבינר מסביר שהכול תלוי בגישה: גם התנ"ך מתאר את הרע, אבל מתוך האור, ובמילים של אור. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"היחס אל הספרות היפה" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: היחס אל הספרות היפה אינו שלילה גורפת: השאלה היא מה הספרות מעוררת בנפש הקורא. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"סופרים בגלות ובתחייה" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: מדוע כמעט לא היו לעם ישראל סופרים בגלות, ומה מכך ליחס של הציבור הדתי לספרות. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"התורה היא שירה" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: ההבדל בין שירה לזמרה, ומדוע התורה כולה - גם גיטין ויבמות - נקראת שירה, מדברי הרב קוק והרצי"ה. (מקור: מתוך ספרי הרב)

קובצי מקורות בנושא

אגרות של הרב קוק, מקובצות לפי עניין (מתוך ספרי הרב)

תוכן עליון ומעורפל: בנספח שעניינו שתוכן עליון ומעורפל חשוב יותר מתוכן נמוך וברור, מביא הרב אבינר את דברי הרב קוק באורות הקודש ובאגרת לבנימין מנשה לוין. (כרך א', אגרת רטז)

האגרות שבנושא

59 האגרות שבנושא, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם תקציר קצר. הנוסח המלא - באתר ובחוברת המלאה

כרך א', אגרת כז מכתב גלוי לבני התורה הצעירים בארץ ישראל · (תרס"ו) – יפו

הרב קוק קורא לתלמידי החכמים לצאת מן הקיפאון ולרכוש את "העט": לכתוב, לחדש ולהשפיע בספרות תורנית קבועה ואיכותית. הרב קוק מבקש מהם לקבוע לימוד מסודר בתורת הלב והמחשבה, מן המוסר ועד סתרי תורה, בלי לזנוח את ההלכה שהיא היסוד, כדי שמציון תצא תורה. הרב קוק מזהיר ממחשבות קודרות ומלימוד שטחי, וקורא לקדש את החיים ולא להתרחק מהם.

כרך א', אגרת צד הוועד של פתח תקווה · ד' תשרי תרס"ח – יפו

הרב קוק מבקש מוועד המושבה לבטל הצגת תיאטרון שעמדה להתקיים בה. הרב קוק מצטרף לדברי רבני ירושלים: ההצגות, בדרך הגסה והפרועה שבה הן נעשות, פוגעות במידות הקדושות של ישראל ומחללות את שם ארץ ישראל. כל שכן אין לשמוח 'בסוד משחקים' בעת צרה, כשדם ישראל נשפך. הרב קוק מאחל שנשמח בישועת ה'.

כרך א', אגרת קכח עורך העיתון 'החבצלת' · אדר תרס"ח – יפו

הרב קוק מברך את 'החבצלת' על התרחבותה לשלוש פעמים בשבוע. הרב קוק מקווה שההתקדמות לא תהיה רק בכמות, אלא שהעיתון יביא רוח חיים חדשים ורעיונות חיים, ספוגים בתחיית ארץ ישראל ובאותו זרם חיים שנח על ישראל מאז.

כרך א', אגרת קלא אחיו, ר' שמואל הכהן · ח' ניסן תרס"ח – יפו

מכתב קצר. הרב קוק מצרף מאמר ל'החבצלת'. העיתון אכזב אותו בינתיים, אבל 'היא שלנו' וחייבים לחזקה. הרב קוק מודה שבמאמר יש 'ריח קרב', אבל 'פצעי לבבי עוברים כל גבול' והרב קוק חייב לצעוק.

כרך א', אגרת קלג יהודה דוד אייזנשטיין, עורך האנציקלופדיה 'אוצר ישראל' · ג' אייר תרס"ח – יפו

הרב קוק משבח את המתינות של 'אוצר ישראל' ומעיר על כמה ערכים. בערך 'אומן': 'בר אדא סבולאה' לא היה רב אלא סבל נכרי, ו'בר אמודאי' פירושו צולל ולא שם אדם. בערך 'אדם קדמון': אסור לצייר פרצוף אנושי למושג מטפיזי של הקבלה. בערך 'איסור גיורא': הסיפור על רבא ועל 12,000 הדינרים הוצג באופן שמחשיד את רבא, והרב קוק מבאר את הסוגיה כהלכתה (הודאת בעל דין). הרב קוק מוכן לכתוב ערכים לאנציקלופדיה.

כרך א', אגרת קנח ראשי אגודת 'בצלאל' · (תרס"ח, יפו)

בתוך הפוגרומים ברוסיה ואכזבה מאוהבי החופש, 'ארץ ישראל מתנערת'. 'בצלאל' ותחיית האמנות העברית הם סימן תחייה. הרב קוק ממשיל זאת לילדה חולה שמבקשת בובה, סימן שהמשבר עבר. ירושלים, אחרי מחלת הגלות, מבקשת יופי ואמנות. הרב קוק מברך על התועלת המעשית לבעלי מלאכה, ומתנה שלא יהיו בבית דברים האסורים לפי הדת, כמו פסלים.

כרך א', אגרת קפ הרב יונתן בנימין הלוי הורוביץ · י' טבת תרס"ט – יפו

הרב קוק שמח על ההתחלה בפתח תקווה. הרב קוק מסכים שגיסו של הורוביץ יקבל משרה במקום רחוק, כי בכל מקום שאפשר להשפיע אמונה אסור לעמוד מנגד. בעניין משרת החכם באשי – אינו בקי בפוליטיקה, אבל יסייע שלא ישב בה מי שאינו תלמיד חכם. הגיליון הראשון של כתב העת 'הניר' נדפס ובו מאמר שלו. 'הניר' צריך ללכת 'בדרך הרחבה של המדע', ויש להשיג לו רישיון רשמי.

כרך א', אגרת קפג הרב יונתן בנימין הלוי הורוביץ · כ"ט טבת תרס"ט - יפו

נכבדי פתח תקווה מבקשים שמנהל תלמוד התורה יהיה איש שההורים מרוצים ממנו, ושיטביע כבוד על התלמידים לעומת מורי בתי הספר החילוניים. הרב קוק מסביר שאין לגרוע מהמטרה לתת עוז ליראי ה' בדרכי הכבוד הנהוגות בעולם, גם אם חביבים הולכים אחר ההרגל. הרב קוק שואל אם הורוביץ ישתתף במימון 'הניר'.

כרך א', אגרת קפד הרב פנחס הכהן לינטופ, אב בית דין בירז' · ז' שבט תרס"ט - יפו

הרב קוק מתנצל על איחור התשובה ומתאר את עומס עבודתו כמי שחש את כל זעזועי התחייה. על תקוות הנמען לאספות רבנים: אלה חלומות. הרבנים ישנים מחולשת נשמה, ואספה תעסוק בפלפול קטן או באגדה מגומגמת. לא אספות צריך עתה, אלא לייסד ספרות 'באזמל חד', שתרפא בשפע רוח הקודש ובחכמת האמת. כך יוכשרו הלבבות, וכנסת חכמים תוכל להיוולד.

כרך א', אגרת קפה הרב יונתן בנימין הלוי הורוביץ · י"א שבט תרס"ט - יפו

בעניין 'הניר': יש להילחם ברשעה 'מראש פסגת המדע היותר גבוה', וכך יתגלו גיבורים מבין תלמידי החכמים בארץ. לצד זה יצורפו חלקים עממיים, אבל אסור שיהיה כתב עת פולמוסי כמו 'הפלס'. הרב קוק מסופק אם יוכל להיות עורך ראשי של עיתון יומי או דו־שבועי. הרב קוק גם כותב שיש לחזק את אגודת 'שומרי תורה' אף שהיא צריכה תיקון.

כרך א', אגרת קפח הגאון ר' איסר זלמן מלצר, אב בית דין סלוצק · י"ט שבט תרס"ט - יפו

הרב קוק מודה על הקובץ 'יגדיל תורה'. התעוררות מן הלב אינה מספיקה, וצריך דברי דעה עמוקה מן המוח. יש לפתוח פתחים רחבים למצוינים שבין תלמידי החכמים הצעירים בחלק העיוני שבתורה, כדי שתקום 'ספרות ספרותית' קדושה שתעלה ביופייה על הספרות החדשה, וכך ישובו גם הנופלים לאויב.

כרך א', אגרת קצא המשורר חיים נחמן ביאליק · ז' ניסן תרס"ט - יפו

מכתב ברכה לביאליק בבואו הראשון לארץ ישראל. הרב קוק קורא לו לשיר 'שירת הארץ, שירת התחייה', על ישע העם ואלוהיו, ועל העם החי הצועד על תבור וחרמון.

כרך א', אגרת רב ר' חיים מיכל מיכלין · ד' אייר תרס"ט - יפו

דיון לשוני על הביטוי 'בריחי' (שבת). הרב קוק משער שהביטוי הארץ־ישראלי 'ברי-חי' הוא היפוך אותיות של 'בעל כרחו', כלומר קבלת ייסורים ברצון, בניגוד לבבלי 'מאי אפשר למיעבד'. הרב קוק מברך לרפואת חולי ציון.

כרך א', אגרת רטז ר' בנימין מנשה לוין · י' מנחם אב תרס"ט - רחובות

הרב קוק מגיב על מאמר שלוין שלח לו. לוין הציג את הספרות האירופית כדוגמה לדייקנות ולבירור. הרב קוק מודה שאינו בעל סגנון מסביר, אבל אינו מקנא ב'בעלי הגילוי': עניינים גדולים אפשר לבטא בבירור רק אם 'ממעכים' אותם, ויש 'כוונה אלוהית' ששמה דברים נשגבים עלומים ('עלמא מתקיימא ברזא'). מי שבא לגלות הכול מעיד על עניות רוחו. הרב קוק קורא להפיץ רוח חיים מתוך נשמת האומה בלי פחד. התחייה מתגלה עתה: 'השלג נמס והאביב קרוב.

כרך א', אגרת שכד אליעזר בן־יהודה · ט"ז מנחם אב תר"ע - רחובות

בן־יהודה שאל על מקורות המילה 'הכשר' במובן תעודת כשרות. הרב קוק מפנה לחיי אדם (הלכות פסח) ולשערי תשובה, לשו"ת על אתרוגים מורכבים, ול'עיטור סופרים'. על 'הכשר' במובן היתר ריבית הרב קוק מפנה לשו"ת הספרדים.

כרך א', אגרת שכה הרב חיים טשרנוביץ ('רב צעיר'), אודסה · ד' אלול תר"ע – יפו

הרב קוק מודה על העזרה לישיבה. הרב קוק מתרחק ממלחמות, כי פנימיות העולם מלאה שקט והרמוניה, אבל לא ייסוג מפני מפריעים. בעניין הדיבור העברי: הרב קוק משתדל שהכול יילמד בעברית, לא רק כדי שלא יצחקו, אלא כי הנשמה הלאומית פועמת בבני תורה, ולכן יש להחיות את השפה יחד עם העם. עם זאת, המורה לגמרא אינו יכול עדיין לבטא את עצמו בלי יידיש. ב'תחכמוני' הצליח הדבר בהדרגה, ותלמידים ספרדים יכריחו את הדיבור העברי.

כרך א', אגרת של ד"ר בנימין מנשה לוין · כ"א אלול תר"ע – יפו

הרב קוק משבח את החיבור של לוין, שמעיד על שקידה ואהבת האמת למאורי התורה העתיקים (כנראה מחקר על איגרת רב שרירא גאון). צר לו שנכתב בשפה זרה ולא בעברית, ומקווה שלוין יעשיר בו את הספרות העברית.

כרך ב', אגרת שמא זאב מרקון · כ"ט מרחשוון תרע"א – יפו

הרב קוק מודה על החוברת 'מספרותנו העתיקה' (על תנא דבי אליהו). בעניין 'חוסר דרך ארץ' של הצדוקים יש להביא את יוסף פלאביוס, ו'דרך ארץ' בספר פירושה ישובו של עולם, ואולי זו מחאה נגד האיסיים. משנה בספר על סנהדרין קטנה של שלושים מעידה על קדמותו, וגרץ סמך עליה. הרב קוק מעודד מחקר בספרות העתיקה בזמן שבולמוס החידוש מסיח את הדעת ממנה.

כרך ב', אגרת שמג הרב מאיר ברלין · ט"ו כסלו תרע"א – יפו

הרב קוק שמח על הגיליון הראשון של 'העברי'. חסר בו, כמו בספרות העברית כולה, 'עומק ההסתכלות'. הסגנון המודרני והרעיונות העבריים לעומקם הם כעת 'תרתי דסתרי': כשהרב קוק משתדל לכתוב בסגנון מודרני, הרב קוק פוגם בעומק המחשבה. לכן הרב קוק מציע לשלוח רשימות לא מעובדות, והמערכת תסגנן אותן. הרב קוק מצרף מאמר קטן.

כרך ב', אגרת שמד עורך 'המוריה' · טבת תרע"א – יפו

הרב קוק נוזף בעורך על שביזה את עורך 'המודיע', רב ועסקן, ובכך חטא נגד דגל האורתודוקסיה. גם בעיתון חל איסור לבזות תלמידי חכמים. בכלל 'המוריה' מועיל לקהל החרדי, אבל העיתונות צריכה לעמוד מעל דעת הקהל ולהעלות אותה. נשמת האורתודוקסיה היא דעת ה' והעמקת האמונה, והיא נעזבה: רוב חכמי התורה עוסקים רק בפלפול. במקום לבקש סדרים מעשיים בישיבות, יש לעורר את המוכשרים להאיר את 'נשמתה של תורה'. התואר 'רשמי' לעיתון אינו אמת.

כרך ב', אגרת שמט הרב מאיר ברלין · י"א אדר תרע"א – יפו

הרב קוק מסכים לשינוי שם המאמר ב'העברי', אף ששינויים קטנים פגמו בכוונתו. 'תחכמוני' ו'העברי' הם 'מפעלים תאומים'. כשהגיע לארץ ראה את חולשת המוסדות של הישוב הישן ואת 'הזוהמא של הנכריות' במוסדות החדשים, והחליט לקבץ את הטוב משני הישובים ולהילחם ברקב שבשניהם, בבניין ולא בשלילה. הגימנסיה מחייבת תחרות, ולכן יש להוסיף ל'תחכמוני' כיתות ולפתוח מחלקה לבנות. הישיבה הקטנה מצמיחה תלמידי חכמים בעלי רעיון ולב.

כרך ב', אגרת שנה הרב מאיר ברלין · כ"ח אדר תרע"א - יפו

ביקורת על גיליון 10 של 'העברי', שנערך בהיעדרו של ברלין. המאמר הראשי שבלוני והלל מופרז לר' יצחק אייזיק הלוי ולזאב יעבץ. הגערה במבקרי המקרא כללית ומזיקה בעיני הצעירים. משמאל: ההתהדרות 'אין אני חרד', ציטוט 'המוהיקני האחרון' מ'הד הזמן', שיר תפל, תיאור הלחיים האדומות של בנות הארץ ותיאור 'הנשיקה' - 'לא לנו הוא'. אין לתת להדפיס דבר בלי ביקורתו.

כרך ב', אגרת שעו יצחק ניסנבוים · כ"ז מנחם אב תרע"א

המוסד 'שערי תורה' ביפו סובל מהמשבר במוסדות ירושלים: הוא בחובות והאמון בו נפגע. זהו המוסד היחיד ביפו שבו התורה היא העיקר. הרב קוק מבקש מניסנבוים לכתוב לטובתו ב'הצפירה'.

כרך ב', אגרת שפא משפחת אליהו ספיר, והרב בן ציון שטיל · ג' אלול תרע"א

מכתב תנחומים על פטירתו הפתאומית של הבלשן והחוקר אליהו ספיר, שפעל לתחיית ישראל וארץ ישראל. העם כולו שותף לאבל, ורוחו תחיה בקרב העם בארץ.

כרך ב', אגרת שצד הרב שמואל נח גוטליב (עורך 'אהלי שם') · י"ז מרחשוון תרע"ב - יפו

הרב קוק אינו מוצא תועלת בפרטים על עצמו לספר על הרבנים. הרב קוק מוסר את ייחוסו: אבי זקנו הוא ר' דוב מאוטיאן, אביו של ר' מרדכי גימפל יפה, ומצד אמו ר' אברהם, אב בית דין פרייל ושביז. לרשימת רבני הארץ הרב קוק מפנה לרב יחיאל מיכל פינס.

כרך ב', אגרת שצח הרב מאיר ברלין · י' כסלו תרע"ב - יפו

הרב קוק מוחה על הציור 'יהודה נוטר הפרדס' ב'העברי', שבו מתוארת איבה לערבים בסגנון מהפכני. קריאות 'על האויב' כלפי הערבים בעיתון עברי עלולות לגרום נזק עצום: ערבים קוראים עברית ומתרגמים לבירה, ויש גם 'שונאים פנימיים' (פריסקו וסיעתו). יש לתאר דווקא את יחסי השלום והאחווה בין טובי הישוב לבין טובי הערבים.

כרך ב', אגרת תיא הרב מאיר ברלין · י"ז שבט תרע"ב - יפו

הרב קוק שולח מאמר ל'העברי' ומבקש עותקים נפרדים. הרב קוק שולח גם את תשובתו לש"י הורוביץ: אי אפשר להשתתף עם מי ש'רגלו האחת מחוץ לתחום', אבל גם אי אפשר שלא לענות. לתיאור יחסי השלום עם הערבים הרב קוק ממליץ על א"ז רבינוביץ. הרב קוק מבקש להבליט את הצורה הישראלית בעיתון, ולא לשנות דבר בסגנון מאמריו.

כרך ב', אגרת תמה הסופר ש"י איש הורוביץ · י"ז מנחם אב תרע"ב

בזמן שהשמד מתפשט בין הצעירים, כל כתיבה ספרותית שמטילה ספק ביהדות לעומת אמונות זרות היא 'רדיפה לכלל ישראל'. הורוביץ נכשל בזה כמה פעמים, ולכן הרב קוק אינו יכול להשתתף בכתב העת 'העתיד'. הרב קוק דן אותו לכף זכות, ובטוח שהדור עומד על פתחי 'תשובה עילאה', דווקא מכוחות הפורצים, אבל אין למהר בהשתתפות לפני שיהיו סימני בנייה.

כרך ב', אגרת תנז אליהו לוי · י"א תשרי תרע"ג - יפו

הרב קוק מודה על 'המודיע', ובמיוחד על הגיליון של 'אגודת ישראל' נגד 'הרתחנים', ועל הטרחה בעניין העגונה.

כרך ב', אגרת תצג ד"ר אהרן קמינקא · י"ט שבט תרע"ג – יפו

הרב קוק מודה על ספר השירים 'צהרים', ושמח שהגיגיו יקרים לקמינקא. הרב קוק רואה בזה הוכחה שלספרות עברית מקורית יש כוח לאגד את 'הפזורים' שנמשכו אחרי יפיפותו של יפת. הרב קוק מבקש עוד מספריו, ומעיר שבתלמוד התורה 'שערי תורה' ביפו יש בית מלאכה שנוסד בהסכמתו.

כרך ב', אגרת תקי הרב אברהם רזניק, רב אשחבאד · י"א אדר ראשון תרע"ג – יפו

הרב קוק מודה על הקונטרסים 'למען אור' ומשבח את האמת שבהם, אבל מעיר שאין להיכשל בשגיאות היסטוריות. למשל, האנקדוטה על ר' רפאל מהמבורג ור' נפתלי הירץ וייזל אינה מתאימה: המבורג לא הייתה כפופה לברלין, ולא היה אז רב כללי באשכנז. הרב קוק גם מעיר שבסאטירה יש להשתמש בזהירות ובמידה, מצד הנימוס ומצד הדין.

כרך ב', אגרת תקכ מערכת 'הפועל הצעיר' · ב' אדר שני תרע"ג – יפו

הרב קוק מבקש לא לסכסך בעניין האתרוגים. המורכבים נמכרים כסחורה מזויפת, כי המוכרים מבטיחים שאינם מורכבים. אם נחזיק במטעים כשרים, נהיה יחידים בשוק, והאתרוג יהיה מקור פרנסה לישוב. אם נמלא את הארץ במורכבים, לא נעמוד בתחרות מול הגויים.

כרך ב', אגרת תקכג הרב יונתן בנימין הלוי הורוויץ, אמסטרדם · כ"א אדר שני תרע"ג – יפו

הרב קוק שולח מכתבים לרבנים סופרים שיכתבו ל'המוריה'. מלבדם יש לגייס מאמרים מדעיים של מומחים, כי עיתון שממלא את כל שטחו בעניינים חברתיים בלבד אינו מחזיק מעמד. חובה לחזק את 'המוריה' במאמרים 'מלאים רגש ודעת'.

כרך ב', אגרת תקכח הרב יונתן בנימין הלוי הורוויץ · ד' ניסן תרע"ג – יפו

הרב קוק מתנצל על סגנון המכתבים, ודוחה את התיקון לאחר החג. לתיקון תרומות ומעשרות צריך מקור מימון להשגחה, נסיעות והדפסות. 'אגודת ישראל' הבטיחה, אבל זה יתעכב, ולכן הרב קוק מבקש מהורוויץ לממן בינתיים. אין טעם במאמרים פומביים; העיקר הוא שמירת השווקים, והרב ב' ידלר מתאים לכך. הרב קוק מבקש להשמיט מהמכתב משפט שעלול להחליש את הצורך בתעודות.

כרך ב', אגרת תקסד ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית · כ' תמוז תרע"ג

הרב קוק אינו יכול לבוא לאסיפה ומודה על ההזמנה. הרב קוק מקווה שהתחייה הרוחנית תגלה את האוצרות הגנוזים 'במסורותינו הנשגבות', ותמזג את העבר הקדום והעתיד הרחוק עם ההווה הלאומי.

כרך ב', אגרת תקפט אליעזר בן יהודה · י"ב אלול תרע"ג

על פירוש המילה 'כבולין' בתוספתא מקוואות כמשאבה: מצד ההלכה אין מניעה. הגר"א לא מחק, אלא הוסיף 'מאיליהם'. ייתכן שהצינור עוצב כמו 'כבול' (קרסול, שבת נד א). נוח יותר לפרש משאבה של דליים קטנים, שבה המים אינם נתלשים, ולכן אין בהם פסול שאיבה. אולי 'כבול' שבפסחים נא א הוא מרחץ כזה, אף שהקשר מכריע כפירוש רש"י.

כרך ב', אגרת תקצד הרב י' לוי · כ"ד אלול תרע"ג – יפו

הרב קוק אינו יכול להשיב בפירוט; 'השפעה סגולית' של דיבורי קודש מועילה לפעמים יותר מכתבים. הדרכה: זיכוך המידות והרחקת הגאווה; לחוש את גדלות הנשמה; לא לבטל יום משיעור בחכמה הרוחנית, 'והראשונים קודמים'; לשמור על בריאות הגוף; לעורר קדושה בשירה; לברר את הטוב מכל מקום. לצעירים: לרכוש כשרון ספרותי וסגנון חי, כי העט הוא 'הנשק הזמני', ולתרגם את אוצר האגדה לסגנון ההווה, כמו עזרא ששינה את הכתב. לכתוב ב'המוריה' ולהתייעץ עם הרב חרל"פ.

כרך ב', אגרת תרנג מר וולף וועד 'תחכמוני' · ז' שבט תרע"ד – יפו

בעניין השפה: יש לעמוד לימין הלוחמים לעברית, אבל להיזהר מ'הארס' של 'הלאומיות היבשה'. יש להילחם 'בנועם ושלום' ברשלנות, בהתבוללות ובכפירה, גם אם היא 'עדויה בפאר הלאומיות והשפה'. הרב קוק מוכן לחתום על קול הקורא, בתנאי ששום דבר פנימי – מינוי מורים וספרי לימוד – לא ייעשה בלי ידיעתו. כמו כן יש לסלק את חוב המוסד שרובץ על אדם אחד.

כרך ב', אגרת תרסט הרב אהרן שמחה בלומנטל · ה' אדר תרע"ד – יפו

על 'דת ישראל ותעודתו' ותרגומו לאנגלית בשביל יפן: העם היפני 'הנאור והחופשי' ראוי להביט באור ישראל בעיניים בהירות מעמים שנשטפו בשנאת ישראל. אבל יש להסיר מהפתיחה את הורדת הוודאות האמונית לדרגת השערה; זו הבנת ההשכלה האירופית ולא 'הכרה חיה'.

כרך ב', אגרת תרעב פדרציית 'המזרחי', המבורג · כ' אדר תרע"ד – יפו

על 'מלחמת השפות': יש לקבל את הטוב שבכל תנועה, ובמיוחד בתנועה הלאומית, שבסיסה קדוש. תחיית השפה, כמו תחיית הארץ, לא תרד מכבודה גם אם רבים משתמשים בהן שלא כהוגן; לכן יש לקחת חלק רשום בהן. יש למחות 'מחאות חיוביות' נגד מי שמנתק את הארץ והשפה משורש החיים.

כרך ג', אגרת תשמג הרב זלמן פינס · כ"ד מרחשוון תרע"ו – סנט גאלן

על ההצעה להוציא שבועון: יעקב תיקן 'מטבע, שווקים ומרחצאות' בשכם, כדי להראות שתלמיד חכם יכול לעסוק בעסקי העולם; וכך גם רשב"י. אבל יש עיכובים: חולשתו, מעט השקידה שנשארה לו כנחמה בגלות, מחסור בכותבים, הוצאות ורישיון. בהערה: בית החולים בירושלים עומד להיסגר, והרב קוק מבקש עזרה.

כרך ג', אגרת תשצב בנו, הרב צבי יהודה · כ"ח מרחשוון תרע"ז – לונדון

עיתונו של ד"ר זלקינד נעשה יומי, 'דמוקרטי קיצוני' אבל עם 'עקבות בית המדרש'. בר־טוביה עוד לא שלח דבר. אילו היו לו כתבי יד מקובצים, אולי היה מדפיס בלונדון, כי המכירה קלה.

כרך ג', אגרת תתכט ד"ר זאב יעבץ · ערב שבועות תרע"ז – לונדון

שמירת הבריאות קשה לו לא רק מטרדות חיצוניות, אלא מ'טיסת הרוח מתלמוד אל תלמוד'. הרב קוק כמה למפעל ספרותי, אבל רוב הרשימות ביפו ומקצתן אצל בנו הרצי"ה. 'האורה הנעימה... אשר הייתה מאזרת אותי שם בארץ חמדה... נעלמה ממני פה בארעא דמחשכא'. הרב קוק מתיר לסדר את יחסיו עם 'מחזיקי הדת'.

כרך ג', אגרת תתצ אחיו, הרב שאול חנה · כ"ו סיון תרע"ח – לונדון

'ריש מילין' – גם 'הלשון החתום שבו יש בו סגולה'. הרב קוק יודע שיידיש לא תתקבל בארץ, אבל בגולה צריך לדבר בשפת ההמון, ואין ביטוי שמדבר אל הלב כמו 'פרוס' ביידיש. החוברת השנייה עושה רושם. הרב קוק שואל על 'ועד הרבנים' בירושלים ועל התנהגות 'השלוחים' (המשלחת) כלפי המוסדות, ומבקש לחזק את הקשר עם אנשי הרוח בארץ. 'המזרחי' יוכל להיכנס, 'אגודת ישראל' תלך שלובת יד, ועם הציונות – אחווה. הרב קוק שואל על כספי הישיבה, על הרבנות ביפו ועל המשפחה.

כרך ג', אגרת תתקז בנו, הרב צבי יהודה · י"ט אלול תרע"ח – הרוגייט

הם מתעכבים בגלל ענייני ההסתדרות. נדפס קול קורא שהרב קוק ערך, בחתימת רבנים חשובים. בשבוע שעבר דיבר בלידס באולם גדול, ורבני העיר תמכו; לשבת הבאה הרב קוק נוסע למנצ'סטר. על עיתון עברי: עדיף להקדים כתבי תעמולה בשפות המדוברות. הרב קוק מתכנן מאסף מאמרים על ההסתדרות. הרב נ' שטרנבוך מבקש שהרצי"ה יהיה אצלו בחגים, ואולי כדאי – שינוי מקום מרחיב את הדעת ו'ראוי להראות אהבה לאוהבים'.

כרך ג', אגרת תתקח אחיו (כנראה הרב שמואל) · כ' אלול תרע"ח – הרוגייט

הם בהרוגייט יותר משני חודשים, והעבודה לא הופסקה. כפילות השמות 'הסתדרות' ו'דגל' אינה לחינם, ומעליהם עומדת מהות התנועה, שעשויה להתפשט גם אל הוגי דעות בכל עם. הרב קוק נאלץ להשתמש ביידיש להסבר להמון, ובהולנד יש עיתון יהודי־הולנדי שתומך ברעיון, ונבוני 'אגודת ישראל' מתייחסים בחיבה.

כרך ג', אגרת תתקכז בנו, הרב צבי יהודה · כ"ג כסלו תרע"ט

הרב קוק מבקש מכתבים כל שבוע, ואפילו קצרים, כי העיכוב מצער את אמו. ראוי כבר להתכונן לשיבה. מתחילים בתעמולה מזורזת. אי אפשר לוותר לגמרי על היידיש, שהיא שפת ההמון, אבל צריך לכתוב גם בעברית. ל'קנאת השפה' המופרזת יש לשים גבולות, כי יש בה הרבה 'מלאכותיות... מצד החיקוי הקופי'.

כרך ד', אגרת אה בנו, הרב צבי יהודה · י"ח טבת תר"פ

הממשלה ביקשה את רשימת ההסתדרות (אישור המשרד), והרב קוק אינו יודע היכן הונחה. ועד הרבנים מתפתח, וזה מיסודות 'הסתדרות ירושלים'. מר קלמנסון, הסדרן, הביא שתי חוברות, והרב קוק נפלא מעומק הרגשתו ל'מחשבה ישראלית אצילית חפשית מהאדיקות המודרנית'. הרב קוק מבקש לשמוע על הלימודים ועל השפעת הרצי"ה על הצעירים.

כרך ד', אגרת אפח אליעזר בן יהודה · י"א אדר שני תרפ"א

על ספרו 'עד אימתי דברו עברית': העברית קיבלה ערך לאומי מוסרי רק כשחדלו עמים אחרים לדבר בה; בימי הנביאים ותחילת הבית השני עמים קרובים דיברו עברית, ולכן לא נתגלתה בה 'הסגולה הלאומית'. נחמיה הקפיד יותר על אחדות השפה מאשר על דיוק העברית; לארמית היו 'זכויות' בגלל קרבתה (פסחים פז ב). דעת רבי על קדמות הכתב האשורי מסתברת. בימי הבית השני ואחריו שימשו שתי השפות, וחכמים דיברו בשתיהן; רוב הלכות רב נאמרו בעברית (דוגמאות מברכות). כשנשארה העברית מיוחדת לישראל התרוממה למעלתה. עתה הדת והשפה, יחד עם הארץ, יסמנו את הצביון הלאומי.

כרך ד', אגרת אק אסיפת הסופרים ביפו (בראשות נחום סוקולוב) · י"ג ניסן תרפ"א – ירושלים

ברכה לאסיפה, אף שאינו יכול להשתתף. הרב קוק מקווה שהסופרים יעמדו 'תחת דגלו הגדול של ספרא רבא דישראל', ושהספרות החדשה תתאחד עם מקור הקודש של הספרות הישנה.

כרך ד', אגרת אקכג אליעזר בן יהודה · ראש חודש מרחשון תרפ"ב

על מקור השימוש ב'מקח' במובן מחיר: בתוספתא (שבת קנא א) 'ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח', וברש"י 'מנה ומאתים'. בתוספתא הגרסה הייתה כנראה 'סכום ממכר', ואולי הבבלי שינה בכוונה. בדעת הרמב"ם, המגיד משנה, הר"ן ובה"ג יש פירושים שונים, ובשולחן ערוך, בט"ז, בים של שלמה ובשו"ת פנים מאירות 'מקח' משמש למחיר. עוד על 'מקידה' כלוח שטוח, בדומה ל'דלי' כמכסה בור (רש"י בבא קמא נא ב).

כרך ד', אגרת אקמח הרב פנחס הכהן לינטופ · י"ב תשרי תרפ"ג

התנצלות על העיכוב: רצה לכתוב מכתב ארוך, ו'דווקא מתוך שחפצתי לתפוש מרובה לא תפשתי אפילו מועט'. הרב קוק שמח על תרגום ספריו לאנגלית, כי הגיע הזמן שדברי קודש יישמעו בשפות העמים, גם בשביל בנינו הרחוקים. הדפסה בארץ עולה כארבע לירות לגיליון. הרב קוק מזמין אותו לקבוע את דירתו בארץ.

כרך ד', אגרת אקנט הרב צ"ה גליק (מתרגם עין יעקב לאנגלית) · ח' שבט תרפ"ג

תודה על הכרך הראשון. 'עמוד השחר' תורגם 'כוכב השחר', אבל 'עמוד' הוא האור הנוצץ במזרח (פירוש המשנה לרמב"ם, תוספות יום טוב), ויש בזה נפקא מינה לדינא; יש לתקן. יפה שהקדים את 'מבוא האגדות' לר' אברהם בן הרמב"ם.

כרך ד', אגרת ארמ מערכת 'הארץ' · ט"ז סיון תרפ"ד

בכתבה על העברת ישיבת סלבודקה לארץ נכתב שתוקם 'בהתחרות עם בית מדרשו של הרב קוק'. אין שום תחרות שלילית בין 'מרכז הרב', גרעין הישיבה העולמית, לבין שום ישיבה; הם מקדמים בשמחה כל מפעל תורה, ומקווים ל'קנאת סופרים' חיובית. ייחודו של 'מרכז הרב' - ישיבה מרכזית לכל ישראל, בתוך תנועת תחיית הקודש, להופיע אור חדש על התחייה החילונית.

כרך ד', אגרת ארמב עורך עיתון פועלים · ט"ו תמוז תרפ"ד - ניו יורק

שמחה על העיתון ועל מאמריו: ההכרה שהטבת מצבו המוסרי והחומרי של הפועל תלויה בהגנה על הרכוש הרוחני המשותף - התורה והמצוות, שבו 'לא נכר שוע לפני דל' - ראויה ליישר כוח, בפרט בימי 'ההשכלה השטחית'.

כרך ד', אגרת ארמח המשורר ר' י"ח לעוויט · ה' אלול תרפ"ד - ניו יורק

הערות על הצעותיו: אין להגיה 'תעלתנו' במקום 'תהלתנו' בברכת רפאנו, כי מקורה בירמיה יז יד. 'רוב ממזירין פקחין' - אולי 'קפחין', כלשון 'מקופחין והולכין'. בברכת 'בצלם דמות תבניתו' אין צורך לתקן; לפי הרמ"ק 'תבנית' נעלה מצלם ודמות. וביאור דברי הר"ן בשבועת שומרים.

כרך ד', אגרת ארנה מר גדליה בובזלין · ח' מרחשון תרפ"ה - ניו יורק

שמחה על כוונתו לתרגם את ספרו 'מן המצר' לעברית ולאנגלית; עיקר מקומו בעברית, כי רוב ספרות ההשכלה והלאומיות המודרנית כתובה עברית, ו'רטיותיו' מכוונות נגדה. בתחילת הספר יש להוסיף דברים נגד הפסימיות: רב בכה על 'ואכלה אתכם ארץ אויביכם', אבל השיבו 'כאכילת קשואין ודלועין' - נצח ישראל לא יכלה (מכות כד א).

כרך ד', אגרת ארעו מר אלחנן קלמנסון · כ' טבת תרפ"ה

תודה על חיבורו. על הנטייה בספרות המודרנית להעריך באופן חיובי את מייסד הנצרות: כפי שענה למלומד נוצרי - אליל של זהב 'שקץ תשקצנו' עד שהעובד יבטל אותו; כך כל עוד האנושות עושה אותו לאליל וסבלנו בגללו, לא נשנה את יחסנו עד שתבטל זאת בעצמה, 'ורק אז... ולא עתה'.

כרך ד', אגרת ארצב מר יהושע גרוספוגל, עורך עיתון · כ"ט שבט תרפ"ה

תודה על העיתון, שהצליח למסור את עיקרי השאיפה. 'דגל ירושלים' הולך בהתאמה עם 'דגל ציון', אבל שומר על צביונו; ההשפעה על האנושות תבוא כששני הזרמים, הקודש והחול, יהיו באחדות. הישיבה העולמית היא אחד מיסודות התרבות, והרב קוק מבקש עזרה.